

Озокеритова лихоманка. Видобування озокериту у Галичині XIX століття

By Фотографії Старого Львова - 3. 03. 2017

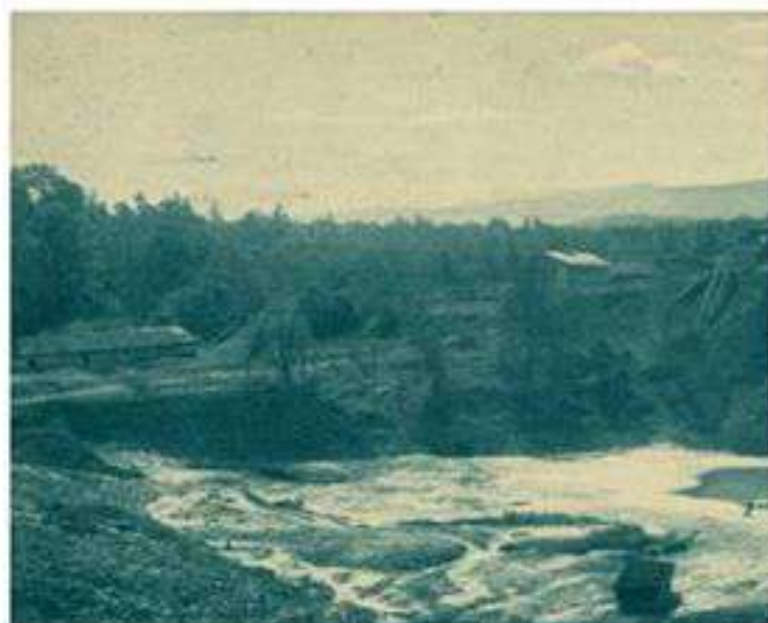
63 0

Share on Facebook

Tweet on Twitter

Окрім нафти у Галичині великої популярності набуло видобування озокериту (озокерит (гірський віск; мінерал гудроновий) – мінерал з групи нафтидів (бітумів), за іншими даними – з групи нафтових бітумів, що іноді умовно відносять до мінералів; є сумішшю високомолекулярних твердих насичених вуглеводнів, за зовнішнім виглядом нагадує бджолиний віск, має запах керосину).

Вже у XVIII ст. у Галичині діяли примітивні копальні земного воску, якому приписувалися цілющі властивості.

Відомий природознавець, доктор права Станіслав Сташиць (S. Staszic) на публічному засіданні Варшавського товариства приятелів науки (13 грудня 1805 р.) виголосив звіт своєї подорожі 1804 р., що було видано під назвою «O ziemióródtwie gór dawney Sarmacyi a różniey Polski» (1805 р.). Наступного року ним було видано геологічну карту за назвою «Carta geologica totius Poloniae etc.», на якій відображено родовища нафти. У пояснюючій записці до карти («O ziemióródtwie Karpatów i innych gór i równin Polski», Варшава, 1815 р.) Сташиць повідомляв про численні виходи на денну поверхню солі, сірководневих джерел та нафти й її похідних (скельної олії) уздовж північно-східного схилу Карпат від Велички через Доброміль, Стару Сіль, Дрогобич аж до Кут і далі у Румунію. Зокрема, автор відзначав, що скельну олію у Нагуєвичах видобували з трьох нафтових ям, а також і на Покутті, розрізняючи декілька їх: чиста жовто-сіра олія, що використовувалася для ламп і свічок (нафта); чорно-коричнева олія, яка горить тьмяніше і залишає густий неприємний дим (озокерит); затверділий коричнево-чорний бітум (асфальт, смола), який при горінні виділяє густий дим.

Копальня озокериту біля Старуні. Поштівка 1908 року

Рим, Отдельная комната, 1 кровать,...

2 501 RUB

airbnb.ru

З початку XIX ст. відомі окремі законодавчі акти, що стосувалися розвідки, видобування та продажу озокериту. 2 серпня 1810 р. у Відні видано Декрет Державної Канцелярії, скерований до Гірничого суду в м. Дрогобичі, в якому зазначалося, що усі мінерали, що вміщують у собі земну олію (нафта і озокерит), належать до державної власності і не можуть бути відноситися до земельної власності. Дозвіл на їх видобування надавався державою (гірничий дозвіл). Ця дія уряду боляче вдарила по інтересах населення, яке бачило у видобуванні нафти й озокериту хоч якусь статтю доходів своїх сімей. Внаслідок протестів місцевого населення Галицьке намісництво внесло пропозицію щодо відміни цього декрету. І вже 8 листопада 1810 р. у Відні було видано новий декрет, згідно з яким нафта вилучалася із переліку мінералів державної власності і залишалася у віданні власників земельних ділянок. Однак, це не стосувалося озокериту й асфальту, які й далі залишалися у державній власності.

Першим власником гірничого дозволу на видобування земного воску у Бориславі, наданого Дрогобицьким Гірничим судом у 1810 р., був підприємець Ян Маттіс. Відтоді розпочалася реєстрація підприємств з видобування і переробки нафти й озокериту.

Однак, розробка нафти й озокериту у більших масштабах велася нелегально селянами та єврейськими підприємцями і торгашами за дозволом власників землі. Цей процес видобування заключався у відборі корисних копалин з неглибоких ям (копанок) примітивними способами та засобами.

TRUSKAWIEC-ZDRÓJ. Kopalnia wosku.

Копальня озокериту біля Трускавця. Поштівка 1918 року

У 1810 р. Йозеф Геккер, що у 1808–1819 рр. проживав у м. Дрогобичі, заснував «Трускавецьке гірниче товариство «Доброї Надії» для розвідки корисних копалин і видобування сріблоносного галеніту. 1814 р. ним у Трускавці було започатковано шахту Святої Анни, стратиграфічну будову якої дав Кароль Шіндлер. Зокрема, автор у праці «Geognostische Bemerkungen über die Karpathischen Gebirge in dem Königreiche Galizien» (Відень, 1814 р.) зазначав, що в околицях Трускавця зустрічаються поклади асфальту та мінеральних вод.

Німець Кароль Філіп Функе у монографії «Naturgeschichte und Technologie» (Відень, 1817 р.) описав родовища нафти та згадав про видобуток земного воску поблизу Дрогобича та його використання для виготовлення місцевим населенням свічок. Професор геології Єжи Боґуміл Пуш, який у 1817–1830 рр. здійснив геологічні дослідження Польщі, у вересні 1828 р. на З'їзді німецьких природознавців і лікарів у Берліні доповідав, що північно-східні схили Польських Карпат багаті різними мінералами, зокрема й скельною олією й бітумами. У монографії «Geognostische Beschreibung von Polen sowie der übrigen Nordkarpathen-Länder» (Штутгарт, 1836 р.) ним згадано родовища озокериту у Бориславі, Попелях та Трускавці; вказано, що він зустрічається у вигляді тонких шарів між сланцями та пісковиками і є продуктом окислення рідкої скельної олії. У 1827 р. офіційний дозвіл на побудову в Трускавці стаціонарного будинку для приймання ванн і чотирьох будинків для проживання відпочиваючих одержав адміністратор державних маєтків Юзеф Міцевскі.

Акcyjne towarzystwo dla wosku i oleju ziemnego i galicyjski bank kredytowy w Borislawiu.

Всі ці події сприяли науковому трактуванню походження, розробки й експлуатації земного воску, якому слід було надати й офіційну назву. Власне, сучасна назва «озокерит» була вперше запроваджена у науковий обіг австрійським мінералогом Ернестом Фрідеріком Глоккером у 1833 р. для молдавського земного воску, яка згодом поширилась у світі.

17 жовтня 1838 р. та 30 листопада 1840 р. було прийнято постанови Державного управління у Відні, згідно яких нафтову ропу, природний бітум, асфальт і природну смолу знову було віднесено до державної монополії і на гірничий видобуток якої знову слід було одержати офіційний дозвіл. Такий дозвіл нового зразка вперше (1838 р.) було отримано не ким не-будь, а фундатором курорту Трускавець Й. Міцевським.

Вперше хімічний аналіз озокериту з Трускавця було здійснено у 1840 р. професором органічної хімії та керівником хімічної лабораторії у Парижі Філіпом Неріушем Вальтером. Внаслідок здійсненого аналізу, вчений прийшов до висновку, що озокерит повністю складається з вуглецю (85,85 %) та водню (14,28 %), слабо розчиняється у спирті й ефірі, сірчана кислота на нього не діє, температура плавлення 59 °С. Він же підтвердив висновки попередніх дослідників, що озокерит і нафта мають споріднений генезис.

До 1850 р. у Бориславі діяло близько 2 тис. озокеритових шахт. У кінці XVIII – на початку XIX ст. озокерит використовувався місцевим населенням Прикарпаття для освітлення приміщень. Попит на нього зростав, збільшувався і видобуток. Центром видобутку став район міста Борислава і сіл Дзвиняч та Старуня.

ПОТУРКИ. Копальня воску.

Потурки. Копальня воску, до 1939 р.

Озокерит у Галичині зустрічався у невеликих кількостях у тріщинах (об'ємом від кількох до кількох десятків см³) міоценових аргілітів і пісковиків, що лежали над соляними покладами. У Бориславі основна озокеритоносна тріщина, що складалася з 14 менших, знаходилася на глибині 260 м.

В. Шайноха у 1894 р. згадував, що до 1855 р. озокерит використовувався лише для господарських потреб, коли у Трускавці відпочивав архикнязь Фердинанд д'Есте, що звернув увагу на необхідність застосування видобування цього мінералу і розширення сфери його використання і продажу.

Тому, від 1855 р. наступили радикальні зміни у видобуванні озокериту. Того року львівський підприємець Роберт Домс, який ще 1851 р. розпочав дослідження Галичини, відкрив значні поклади озокериту на незначній глибині в околицях Борислава і розпочав їх експлуатацію. Від того часу й веде свій літопис бориславський озокерит. Однак від 1855 до 1860 рр. не озокерит відігравав основну гірничу роль у Бориславі, оскільки велися тривалі дискусії щодо віднесення його до категорії державної монополії чи ні, що передбачала частина 3 Загального гірничого уставу від 1854 р. Тлумачення не на користь підприємців дало розпорядження Міністерства фінансів від 7 грудня 1855 р., що вважало озокерит державною монополією.

Однак, близько 1860 р. стало відомим необхідність використання озокериту у хімічній промисловості, що одразу ж підвищило його ринкову вартість. Саме це й спонукало державні органи переглянути своє відношення до перспектив експлуатації родовищ озокериту.

Розпочалися дебати у державних органах влади. 16 листопада 1860 р. розпорядженням Міністерства фінансів озокерит знову було віднесено до державної монополії, а Галицький сейм 25 квітня 1861 р. прийняв свою ухвалу, згідно з якою нафта і подібні мінерали не повинні підпадати під Гірничий устав, однак мають видобуватися з «позитивом» для місцевого населення та природи. Саме цей різнобіг думок зумовив підписання цісарської постанови від 22 січня 1862 р., яка постановляла, що відтоді земний віск і земна олія не повинні підпадати під Гірничий устав, однак повинні використовуватися лише для засобів освітлення. Таким чином, було фактично призупинено промисловий розвиток цієї галузі господарювання на невизначений термін. 30 травня 1865 р. Міністерство торгівлі видало розпорядження, що відміняло попередні регуляторні акти і вивело озокерит з-під заборони експлуатації Гірничого уставу.

POMORZANY obok Truskawca. Szyb „Katarzyna”, kopalnia wosku.

Це призвело до «озокеритової лихоманки» в околицях Борислава. За спогадами гірничих інженерів Шуберта та Ясінського, наведених проф. Фр. Котті, на площі 15–20 моргів в околицях Борислава діяло від 5 до 6 тисяч криниць (копанок) і не менша їх кількість у ближніх урочищах. Для видобування озокериту задіяно 4–5 тис. робітників на 150 криницях, що видобували щотижнево 168–224 т озокериту. Отже, щорічно у Бориславі могло видобуватися понад 5040 т земної олії та понад 2520 т озокериту.

Ціни на видобуту продукцію станом на 20 червня 1865 р. були наступними (за 1 віденський цетнар): Bergöl (звичайна скельна олія) – 7,25 зол. рин.; Bergwachs (звичайний озокерит) – 7 зол. рин.; Kenderbal (м'який неочищений віск) – 4,2 зол. рин.; Ropra (густа олія, забруднена піском) – 2,0 зол. рин. Інженер Ясінський також зазначав, що при таких темпах розробки, окупність родовища складала 1,5 роки.

Не дивно, що в околицях Борислава впродовж короткого часу з'явилося багато підприємців. Це призвело до хижацького знищення природного середовища. І заporукою цьому стала вище згадана постанова від 1865 р. Багато місцевої інтелігенції й селян з зітханням згадали постанову Галицького сейму, що забороняв хижацьке використання природних ресурсів краю.

Володимир КЛАПЧУК

доктор історичних наук, професор

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

© Клапчук В.М. Корисні копалини Галичини : видобування та переробка : [Монографія] / В.М. Клапчук / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». – Івано-Франківськ : Фоліант, 2013. – С. 67–216 (508 с.)

Посилання на сайт та монографію автора статті обов'язкове.